

П. М. Коваль,

кандидат педагогічних наук, доцент

(Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу)

Petro\_koval@mail.ru

## СПЕЦИФІКА РІЗНИХ ВИДІВ МИСТЕЦТВ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

*У статті визначено важливість використання засобів мистецтва у навчально-виховному процесі для студентів вищих технічних навчальних закладів. Наголошено на специфічних особливостях різних видів мистецтв, які є складовими професійної підготовки майбутніх фахівців технічного напрямку. Виявлено, що особливу роль відіграє викладач як головний суб'єкт у професійній підготовці студентів.*

*Мистецтво – це простір і час,  
в якому живе краса людського духу.  
Як гімнастика випрямляє тіло,  
так мистецтво випрямляє душу.  
Пізнаючи цінності мистецтва,  
людина пізнає людське в людині,  
піднімає себе до прекрасного.*

*В. Сухомлинський*

**Постановка проблеми.** Мистецтво завжди відіграло важливу роль у формуванні професійної майстерності та супроводжувало розвиток суспільства впродовж багатьох віків. У той же час в його основі завжди стояло, передусім, формування конкретної людини з її найбільш чітко вираженими морально-етичними і естетичними цінностями, які формуються в процесі естетичного виховання через використання засобів мистецтва. Про це свідчать трактати Стародавнього Китаю, відомості стосовно музичного виховання та освіти у Стародавньому Єгипті та Індії.

У сучасних умовах мистецтво переходить із сфери духовного у сферу матеріального, тобто зароблянням грошей і вмінням догодити провладним чиновникам. За таких умов воно втрачає своє найбільш важливе призначення – формувати в молодого покоління ті морально-духовні цінності, які вироблялися впродовж багатьох століть. Утім, незважаючи на матеріалізованість використання мистецтва, сьогодні воно не втратило своєї важливості, а навпаки, стало більше затребуваним у плані формування творчої особистості та розвитку її індивідуальності, тобто майбутнього покоління. Адже саме на них покладаються великі надії у відродженні національних і культурних надбань, які передавалися з покоління в покоління нашими батьками. Велика кількість наукового матеріалу з питань використання мистецтва у формуванні гармонійно розвиненої особистості напрацьовані такими науковцями, як О. Апраксина, Г. Васянович, Г. Ващенко, К. Василенко, В. Верховинець, В. Діденко, І. Зязюн, Т. Іванова, А. Іваницький, Ю. Косенко, О. Лаврінченко, М. Лещенко, О. Олексюк, О. Отич, Г. Падалка, О. Рудницька, С. Русова, О. Семенов, В. Сухомлинський, Т. Турченко та ін., в яких вони визначають мистецтво як важливий чинник у формуванні творчої особистості, збереження культури та ідентичності народу. У їхніх історико-педагогічних працях доведено, що мистецтво упродовж усієї історії розвитку людства було невід'ємним компонентом формування гармонійно розвиненої особистості.

Виходячи із вищесказаного, можна зазначити, що мистецтво володіє надзвичайно потужною здатністю розвивати людину з найкращих позицій. В. Соловйов у своїй філософській праці "Загальний смисл мистецтва" говорить про те, що мистецтво своїм кінцевим завданням повинно втілювати абсолютний ідеал не лише в уяві, але й насправді – повинно одухотворити, перездійснити наше дійсне життя. Якщо скажуть, що таке завдання виходить за межі мистецтва, то запитується: хто встановив ці межі? В історії ми їх не знаходимо [1].

**Мета статті** полягає у дослідженні проблеми важливості використання засобів мистецтва у формуванні професійної підготовки студентів вищих технічних закладів.

### **Завдання статті.**

1. Визначити важливість засобів мистецтва у професійній підготовці студентів вищих технічних навчальних закладів.
2. Дати характеристику видам мистецтва як важливим складовим гармонійного розвитку особистості.
3. Виокремити специфічні засоби мистецтва, що використовуються для втілення художнього задуму митця.

**Виклад основного матеріалу.** Нині є велика кількість різних видів мистецтв, кожен із яких має свій особливий вплив на людину. При цьому варто зазначити, що найбільш значущий вплив мистецтва відбувається тоді, коли засвоєний людиною чуттєво-емоційний досвід стає мотивом поведінки. За таких умов спрацьовує "ефект дзеркала", коли кожна людина реагує по-своєму на дію мистецтва. Одна людина може відразу відчути дію мистецтва через емоційно-вольову сферу сприйняття. Це характерно для людей із високочуттєвою емоційною сферою. Інша людина буде сприймати мистецтво через раціонально усвідомлену сферу, в якій переважає розумовий підхід до сприйняття мистецтва з позиції її важливості і цінності. У третьої – спілкування з мистецтвом залишить незначний слід у його пам'яті, у четвертої взагалі не залишиться ніякого сліду від

спілкування з мистецтвом. Тобто, можна говорити про різнорівневе сприйняття мистецтва і водночас визначити певну матеріальну захопленість у третій і четвертій людини. За таких умов спілкування з мистецтвом стає мотивуючою силою людської поведінки, смислоутворюючим чинником її життя [2]. Для цього кожен із видів мистецтв володіє значним арсеналом специфічних засобів, відсутніх в інших формах людської свідомості, впливаючи таким чином на свідомість людини, непомітно спонукаючи її до відповідних дій.

Емоційна сила мистецтва виникає не спонтанно. Це результат глибокої думки й почуття художника, який за допомогою притаманних певному виду мистецтва засобів його відтворення здатний проникнути в найбільш потаємну психологічну складову людської сфери – почуттєву. Створюючи свій мистецький твір, художник враховує, як усе показане й описане буде впливати на людей. Великого значення у формуванні гармонійно розвиненої особистості надавав Ф. Шиллер, наголошуючи на тому, що мистецтвом необхідно оточувати своїх сучасників тими благородними, величними і натхненними формами, символами досконалого, аж поки видимість не подолає дійсність, а мистецтво – природу. Тільки в мистецтві людина здатна розвиватись всебічно і гармонійно [3]. Тому, на нашу думку, буде доцільним проаналізувати специфіку різноманітних видів мистецтв як важливого засобу формування гармонійно розвиненої особистості та професійної підготовки студентів вищих технічних закладів. Зупинимося на деяких із них, а саме: архітектурі, скульптурі, живописі, хореографії, літературі, театрі.

Архітектура (грец. *architecton* – будівничий). Архітектура – особливий вид мистецтва, до якого залучені практично всі верстви населення. Кожна людина живе у певному предметному середовищі, і вона завжди намагається його постійно вдосконалити, покращити і водночас естетизувати. Адже архітектура, на відміну від багатьох інших видів мистецтв, виконує ще й естетичну та практичну функції у житті людини. Особливість архітектурного мистецтва в тому, що вона поєднує не тільки духовну, але й матеріальну культуру. Специфіка архітектурного мистецтва полягає в тому, що воно використовується як у побутовій сфері, так і у виробничій. Особливо варто наголосити на виробничій сфері, де в сьогоденних умовах при бажанні матеріального збагачення не враховується та найважливіша складова, яка дасть можливість майбутнім поколінням визначити рівень культури свого чи іншого народу. Адже архітектурні пам'ятки можуть багато розповісти про побут, звички своїх творців, культуру минулого. Досить важливою специфічною особливістю для архітектурного мистецтва є використання різноманітних природних засобів для його творення, а саме: глина, камінь, дерево, залізо та ін., які знаходяться в природі, і кожна людина має доступ до них.

Зважаючи на професійну підготовку студентів вищих технічних закладів, майбутніх фахівців-інженерів використання архітектурного мистецтва у навчально-виховному процесі дасть можливість прищепити любов не тільки до матеріального, але й духовно-естетичного. Адже ні один інженер (будь-якого напрямку діяльності) не може обійтися без створення певної архітектурної споруди, і тому першочерговим у нього має бути естетична складова у проектуванні такої споруди (бурова вежа, нафтопровід, нафтопереробні підприємства, нафтогазосховища та ін.), яка б не пошкодила і не спотворила природного ландшафту чи населеного пункту (міста, села, селища).

Скульптура (від лат. *sculpo* – вирізаю) створює просторовий образ людини. Вона в усі епохи втілює ідеальні уявлення про красу людської постаті та особливості моральних якостей. Особливість мистецтва скульптури в тому, що під час його сприйняття бере участь усе тіло людини, а не тільки очі. Людина відчуває м'язове напруження, відчуває схоже напруження душі. Саме в сьогоденних умовах, коли фізичний стан молодих людей є вкрай загрозливим, використання мистецтва скульптури у проведенні занять є достатньо важливим. Адже, за даними медичних установ, більше 70 % молоді мають серйозні порушення у формуванні постави організму. Це найбільш поширено серед шкільної і студентської молоді. Особливість мистецтва скульптури ще й у тому, що воно в собі несе великий духовний потенціал. Тобто, відбувається поєднання зовнішньої та внутрішньої краси.

Живопис – вид мистецтва, який здатний відтворити видиму реальність за допомогою кольору. Специфічними засобами живопису є лінії, кольори, світлотіні. Живопис – безмовний нерухомий, просторовий. У ньому розкривається одна мить, але у цій миті повинно бути все: біль і радість, любов і ненависть, зрада і відвага, туга і вірність, – якщо цього немає, немає й картини. Живопис – це серйозний мистецький вплив на молоде покоління, особливо студентську молодь, яка на високо свідомому рівні здатна дати оцінку прекрасному і сама долучитися до його творення. Особливо це характерно для молодих фахівців технічного напрямку, де в своїй професійній діяльності обов'язково повинні поєднуватися дві важливі складові – технічна і мистецька.

Особливість хореографічного мистецтва в тому, як людина рухається, жестикулює, пластично реагує на дії інших. За допомогою рухів виявляються такі психологічні особливості, як характер, почуття, воля, тобто своєрідність особистості. Хореографія (грец. *choreia* – танець та *grapho* – пишу) – це той особливий специфічний вид мистецтва, який поєднує в собі єдино цілісну систему зовнішніх і внутрішніх почуттів, який увібрав у себе все багатство народних звичаїв та обрядів, за допомогою якого відтворюється історія народу. Використання такого виду мистецтва у навчально-виховному процесі для студентів вищих технічних навчальних закладів, звичайно, є досить рідкісним явищем. Але в той же час використання викладачами рухів, різноманітних поз, жестів, виразу обличчя, що є специфічними складовими засобами хореографічного мистецтва, є обов'язково присутніми у педагогічній діяльності викладача. Опускаючи цю складову у проведенні занять, викладач втрачає, таким чином, яскравість викладу матеріалу, що, власне, і позначається на його професійній майстерності.

Художня література – це мистецтво слова, засіб, який є визначальним у професійній діяльності викладача. Вміння володіти словом – це велике мистецтво, яке не кожному дано зрозуміти і оволодіти ним. Сфера використання слова охоплює природні та суспільні явища, величні та соціальні перетворення, духовне життя особистості, її почуття, волю. Слово є основою багатьох видів мистецтв. Воно відображає світ з естетичних позицій. Специфічні особливості слова постійно розширюються, адже його сутність закладена у самій мовній основі, яка складається народом, вбирає весь досвід і стає формою мислення, втілює історичний процес створення мови. Вміння користуватися словом у педагогічній діяльності, яке визначається особливими специфічними ознаками (тембр, висота звуку, мелодичність у його відтворенні, інтонація, виразність, вимова та інші), забезпечує ефективність подачі навчального матеріалу. Для викладача вищого технічного закладу використання такого мистецького засобу дасть можливість привернути увагу студентів до тих тем, які є технічно направлені і можуть сприйматися без будь-якого захоплення та інтересу.

Мистецтво театру є синтетичним уособленням багатьох видів мистецтв (художня література, музика, живопис, хореографія та ін.), в якому використовуються різноманітні засоби (міміка, пантоміма, рух, жест, костюм, слово та ін.). Усі ці складники в гармонійному поєднанні утворюють цілісну театральну дію, яка переходить у величне дійство. Театр – це видовишне мистецтво, яке звернене одночасно до слуху і очей, до серця глядача, в якому розкриваються людські проблеми і в якому людина може знайти вирішення цих проблем [4]. Практично мистецтво театру можна без перебільшення порівняти з мистецтвом педагога, де педагог виступає в ролі і автора, і режисера, і виконавця. Тобто педагог – це головна дійова особа, від якої залежить значно більше – формування професійної готовності студентів та їх гармонійний розвиток. У той же час знання законів театральності мистецтва та їх використання в навчально-виховному процесі забезпечить викладачу успішну підготовку студентської молоді до професійної діяльності [5]. Театр – це той вид мистецтва, який навчить викладача використовувати слово як могутній засіб впливу на студента, коли форма буде відповідати змісту, а у змісті буде закладена велика смислоформувальна ідея, яка не залишить студента байдужим. З цього приводу цікаву думку висловив Р. Черкашин: "Щоб мати найбільший вплив, форма сучасної театральної вистави, чи читацького виступу, має бути яскравою, гостро активною, саме тоді закладений у цю форму зміст, збуджуватиме думку, уяву, волю до дії, а не заколисуватиме глядачів пасивними споглядальними відчуттями" [6: 112].

Визначено характеристики декількох видів мистецтв, хоча їх є дуже велика кількість і кожен із них має свої специфічні особливості і засоби, за допомогою яких відбувається процес формування гармонійно розвиненої особистості. Мистецтво, за словами І. А. Зязюна, є найпотужнішим засобом естетичного виховання, а художня культура людини – серцевина її загальної культури [2]. Зрозуміло, що охопити навчанням мистецтву всю студентську молодь, особливо технічних навчальних закладів, практично неможливо, і ми не ставимо такого завдання. Головним є вміло використовувати засоби мистецтва у навчально-виховному процесі для професійної підготовки, за допомогою яких можна розкрити внутрішню красу кожної людини. Звичайно, це завдання не з легких, але прагнути до цього необхідно постійно. Саме вміння використовувати засоби мистецтва у навчально-виховному процесі визначає професійну майстерність викладача. Крім того, коли викладач особисто не захоплюється хоча б одним із видів мистецтв, то йому буде важко навіть самому зрозуміти його цінність і величність. Тому тільки за умови об'єднання зусиль викладачів різних спеціальностей, технічних, природничих, гуманітарних можна забезпечити гармонійний розвиток особистості та професійну підготовку майбутнього фахівця, де однією із важливих складових має бути духовний, культурно-освітній розвиток.

Підводячи підсумок вищесказаному, можна зробити такі висновки:

1. Мистецтво є важливим чинником у гармонійному розвитку особистості та професійній підготовці майбутнього фахівця технічного напрямку.
2. Засоби мистецтва мають бути невід'ємною складовою у проведенні занять зі студентами вищих технічних навчальних закладів.
3. Навчальні заклади мають забезпечити естетичне середовище у проведенні занять студентів вищих технічних навчальних закладів.
4. Педагоги повинні залучати студентську молодь до мистецтва як основного чинника гармонійного розвитку особистості.
5. Викладачам варто власним прикладом заохочувати студентську молодь до занять у мистецько-творчих колективах.

#### **СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ**

1. Соловьев В. С. Сочинения : в 2-х т. / В. С. Соловьев. – М. : Мысль, 1998. – Т. 2. – 824 с.
2. Зязюн І. А. Мистецтво як засіб творення особистості / І. А. Зязюн // Культурологія : українська та зарубіжна культура : [навч. посіб.] / [Зязюн І., Семашко В. та ін. ; ред. М. М. Закович]. – К. : Знання, 2007. – 567 с.
3. Шиллер Фрідріх. Естетика / Фрідріх Шиллер. – К. : Мистецтво, 1974. – 96 с.
4. Культурологія : українська та зарубіжна культура : [навч. посіб.] / [Зязюн І., Семашко В. та ін. ; ред. М. М. Закович]. – К. : Знання, 2007. – 567 с.
5. Педагогічна майстерність : [підручник] / [І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна]. – [3-тє вид., допов. і переробл.]. – К. : СПД Богданова А. М., 2008. – 376 с.
6. Черкашин Р. О. Робота читця над художнім твором / Р. О. Черкашин. – К. : Мистецтво, 1976. – 307 с.

#### **REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)**

1. Soloviov V. S. Sochineniia [The Collection of Works] : v 2-kh t. / V. S. Soloviov. – M. : Mysl', 1998. – T. 2. – 824 s.

2. Ziaziun I. A. Mystetstvo iak zasib tvorennia osobystosti [Art as the Means of the Personality's Formation] / I. A. Ziaziun // Kul'turologiia : ukrains'ka ta zarubizhna kul'tura [Culturology : the Ukrainian and Foreign Culture] : [navch. posib.] / [Ziaziun I., Semashko V. ta in. ; red. M. M. Zakovych]. – K. : Znanniia, 2007. – 567 s.
3. Shiller Friedrich. Estetyka [Aesthetics] / Friedrich Shiller. – K. : Mystetstvo, 1974. – 96 s.
4. Kul'turologiia : ukrains'ka ta zarubizhna kul'tura [Culturology : the Ukrainian and Foreign Culture] : [navch. posib.] / [Ziaziun I., Semashko V. ta in. ; red. M. M. Zakovych]. – K. : Znanniia, 2007. – 567 s.
5. Pedagogichna maisternist' [The Pedagogical Mastery] : [pidruchnyk] / [Ziaziun I. A., Kramushchenko L. V., Kryvonos I. F. ta in. ; za red. I. A. Ziaziuna]. – [3-e vyd., dopov. i pererobl.]. – K. : SPD Bogdanova A. M., 2008. – 376 s.
6. Cherkashyn R. O. Robota chyttsia nad khudozhnim tvorom [The Reader's Work on the Fiction] / R. O. Cherkashyn. – K. : Mystetstvo, 1976. – 307 s.

Матеріал надійшов до редакції 27.09. 2012 р.

***Коваль П. М. Специфика разных видов искусств и их использование в профессиональной подготовке студентов высших технических учебных заведений.***

*В статье определена важность использования средств искусства в учебно-воспитательном процессе для студентов высших технических учебных заведений. Акцентируется внимание на специфических особенностях разных видов искусств, которые есть составляющими профессиональной подготовки будущих специалистов технического направления. Определено, что особая роль принадлежит преподавателю, как главному субъекту в профессиональной подготовке.*

***Koval' P. M. The Specifics of Different Types of Arts and their Usage in the Students' Vocational Training in the Highest Technical Educational Institutions.***

*The article defines the importance of artistic means usage in the teaching and educational process for students of the highest technical educational institutions. The attention is drawn on the specific features of different types of arts which are components of future experts' vocational training of the technical direction. It is concluded that the special role belongs to the teacher, as to the main thing in the professional training.*